

ჩა ცონლოვის მძღვანელი, კაფესტია, ერთი შერიც, თარიღისას
მერიები გადასცან, არქეოლოგიასა და ხელოენებას მიულწოდება -
თან, მეორე მხრივ, სოციოლოგიასას მუზეუმი მიულწოდებითი
საქმიანობა წარმოუზენილია ხელოენებას მიულწოდებითი ცოდ-
ნის ჯარიში. კომინიუაციურ მეცნიერებებისა და მიცვლოვაში
უამოიყვნება სამითლოებრივ (სუსტატუკური) კულტურის მეთა-
ლები რევიონმიულწოდებითი დარწეს, რა შესწავლის რაოდი ც
სხვადასხვა ქადაგის კულტურასა და ისტორიას, ისე მათ პოლი-
ტიკურ სამართლებრივ ხსისტემასა და სოციალურ-ეკონომიკურ
მდგრადირების.

1.2. კულტურის ცნება

სიტყვა „კულტურა“ დღეს სხვადასხვა კონტექსტში გვხვდება
და სხვადასხვა მნიშვნელობით გამოიყენება. ეტიმოლოგიურად
იგი უკავშირდება ლათინურ ზმნას „colere“, რაც კულტივაციას,
დამუშავებას, მოვლას, ბინადრობას, თაყვანისცემას ნიშნავს. ამ
ზმნის ერთ-ერთი გრამატიკული ფორმა cultus ნიშნავს დახვეწილ
ყოფას, (აქტიურ) ბრუნვას ან (პასიურ) მოვლილობას, მისგან ნა-
წარმოები არსებითი სახელი cultura კი დამუშავებას, მოშენებას,
გაპატიოსნებას, განათლებასა და განდიდებას უკავშირდება.
რომაელები ამ სიტყვებს cultus და cultura იყენებენ არა მხოლოდ
ბუნების დამუშავებასთან, მიწათმოქმედებასთან დაკავშირე-
ბით (შდრ. აგრიკულტურა), არამედ ადამიანის ინდივიდუალუ-
რი და სოციალური მონაცემების პედაგოგიური, სამეცნიერო
და სახელოვნებო განვითარების მნიშვნელობითაც. ამრიგად,
კულტურა იმთავითვე აღქმული იყო როგორც გარდამქმნელი
პრაქტიკა, რომელიც უკავშირდებოდა არა მხოლოდ ბუნების
გარდაქმნას, არამედ თავად ადამიანისა და მისი შინაგანი ბუნე-
ბის გარდაქმნასაც. კულტურა უმეტესად ნათესაობით ბრუნვაში
მდგომ არსებით სახელთან ერთად გვხვდება და იმ ობიექტზე
მიანიშნებს, რომელიც კულტივირებასაც უკავშიდება: cultura re-
rum – საგნის კულტივირება, cultura corporis – სხეულის კულტი-
ვირება, cultura animi – სულის/გონის კულტივირება. ადრეული
განმანათლებლობის ხანაში „კულტურა“ ემსახურება ადამიანისა
და ცხოველის ურთიერთგამიჯვნას: ცხოველები იმყოფებიან ბუ-
ნებრივ მდგომარეობაში (ლათ. status naturalis), ხოლო ადამიანის

აქვს კულტივირების უნარი, ე.ი. იგი არ ცხოვრობს მხოლოდ თავისთვის და მას შეუძლია ამაღლდეს თავის ბუნებრივ მოცე- მულობაზე (ლათ. *status civilis*). დღევანდელ ლაბორატორიებში კულტურებს ვუწოდებთ ორგანიზმებს, რომლებიც სპეციალურ პირობებშია მოშენებული. კულტურა მოიცავს ასევე ადამიანთა ქმედების ყველა სახეობას, გამოიყოფა ახალგაზრდული კულ- ტურა, კორპორაციული კულტურა და სხვა.

„კულტურა“ ძალიან კონკრეტულ მნიშვნელობას იძენს, რო- დესაც საქმე ეხება გეოგრაფიულ ან პოლიტიკურ ერთეულებს, როგორებიცაა ერები მათი ურთიერთგანსხვავებული ისტორი- ითა და ერთობით, რომელიც განპირობებულია ენით, ხასიათით, ხელოვნებით, ზნე-ჩვეულებებითა და ტრადიციებით. კულტურა, ამ შემთხვევაში, განიხილება როგორც ყოვლისმომცველი მთლი- ანობა. მსჯელობისას ჩვენ ვიყენებთ შესიტყვებებს „ქართული კულტურა“, „ძველი ბერძნული კულტურა“, „აღმოსავლური კულ- ტურა“ და ა.შ. თუმცა ერთიანი ეროვნული ხასიათის არსებო- ბა კულტურის კვლევებში გაბათილებულია როგორც მცდარი მოსაზრება, რადგან დღევანდელი კულტურები ჰეტეროგენულ (მრავალფეროვან) და ჰიბრიდულ (შერეულ) წარმონაქმებადაა აღიარებული.

კულტურის ამგვარი, პოლისტური გაგება ახლოსაა პროგ- რესისა და ცივილიზაციის ცნებებთან.⁹ ცივილიზაცია და ცივი- ლიზებულობა ისაა, რაც ჩვენ ადამიანებად გვაქცევს და რითაც ჩვენ განვირჩევით სიცოცხლის სხვა ფორმებისგან. ამ გაგებით, პიროვნება არ არის იმთავითვე პიროვნება, იგი ასეთად იქცევა საკუთარ თავზე განსჯისა და საკუთარი თავის გაუმჯობესების / დახვეწის შედეგად. ეს მიიღწევა თვითდისციპლინით, საკუთარი ბუნებრივი ინსტინქტების, ვნებებისა და სხეულის კონტროლით. ცივილიზებულობის საპირისპირო ცნებებია ველურობა და ბარ-

9 ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში სიტყვა „ცივილიზაცია“ განს- ხვავებული მნიშვნელობის მატარებელია. ინგლისსა და საფ- რანგეთში ცივილიზაცია კაცობრიობის პროგრესსა და ერის მნიშვნელოვნებას გამოხატავს. გერმანიაში კი ცივილიზა- ცია უფრო ზედაპირულ ცნებად აღიქმება, ვიდრე კულტურა: ეს უკანასკნელი უკავშირდება აზროვნებას, ხელოვნებასა და რელიგიას, ცივილიზაცია კი – პოლიტიკას, ეკონომიკასა და საზოგადოებას; ცივილიზაცია გარე პირობებს, კულტურა კი – შინაგან განვითარებას უკავშირდება.

ბაროსობა. ასეთად მიიჩნეოდა წინარე-კულტურული მდგომარეობა ე.წ. პრიმიტიული ერებისა, რომლებშიც არ დაწყებულა თვითდისციპლინირების პროცესი. აშკარაა, რომ კულტურაც და ცივილიზაციაც ძალზე ნორმატიული ცნებებია: მათი გამოყენებით მთელი კაცობრიობა ორ ნაწილად იყოფა – კულტურულ (ცივილიზებულ) ადამიანებად / ერებად, რომლებსაც მოეპოვებათ კულტურა, და უკულტურო (არაცივილიზებულ) ადამიანებად / ერებად, რომლებსაც იგი არ მოეპოვებათ. ამგვარი მიდგომა მიანიშნებს იმაზე, რომ კულტურა საზოგადოებრივი დიფერენციაციის, დისკრიმინაციისა და ძალაუფლების განმტკიცების ხელშემწყობი ფაქტორიცაა. კულტურა ამ შემთხვევაში ნორმატიული ცნებაა: იგი დაკავშირებულია ღირებულებებთან და, ამრიგად, განაპირობებს „კარგი“ და „ცუდი“ კულტურების ურთიერთდაპირისპირებას. კულტურა როგორც ნორმატიული ცნება იერარქიული სტრუქტურების წარმოქმნას განაპირობებს: ერთ რამეს ღირებულებას ანიჭებს სხვა რამის ღირებულების გაუფასურების ხარჯზე. თუ ცივილიზებულობა ღირებულებაა, ჩამორჩენილობა კი – ნაკლი, ეს აძლევს ადამიანთა იმ ნაწილს, რომლებიც თავს ცივილიზებულად მიიჩნევენ, უფლებას, „ველურთა“ და „ბარბაროსთა“ ცივილიზებასა და კულტივირებაზე ზრუნვის საბაბით დაიქვემდებარონ და თავიანთი გავლენის ქვეშ მოაქციონ ადამიანთა სხვა (მათგან კულტურულად განსხვავებული) ჯგუფი. არ არის შემთხვევითი, რომ ლათინურ სიტყვას „colere“ კულტურასთან ერთად უკავშირდება კოლონიალიზაციაც. დაშორებების, განსხვავებებისა და ზღვრების მონიშვნით კულტურა იქცევა ძალაუფლებისა და ბატონობის ლეგიტიმაციის (გამართლების) საშუალებად.

კულტურა ვიწრო (ექსკლუზიური) გაგებით აღნიშნავს საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთ კონკრეტულ სეგმენტს, სახელდობრ, ხელოვნების დარგებს (ლიტერატურა, მუსიკა, კინოხელოვნება, სახვითი ხელოვნება...), მათთან დაკავშირებულ ღონისძიებებსა (ე.წ. კულტურულ ღონისძიებებს) და შესაბამის სექტორს მედიებში (ფელეტონი, კულტურული გადაცემები). იგი მოიცავს როგორც კულტურულ პროდუქტებს (წიგნები, კომპაქტ-დისკები, არტეფაქტები), ისე კულტურულ პროცესებს (ინსცენირება, პროდუქცია, დისტრიბუცია). კულტურის ამგვარი, ნორმატიული გაგება გაბატონებული იყო მეცხრამეტე

საუკუნესა და მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში. მისი მატარებლები იყვნენ საზოგადოების საშუალო ფენები, რომლებიც ესთეტიკური ღირებულებები მიიჩნიეს გრძნობათა კულტივაციისა და სუბლიმაციის საშუალებად და ამის საფუძველზე გამიჯნეს თავიანთი („მაღალი“) კულტურა დაბალი ფენების გასართობი („დაბალი“) კულტურისგან. ცნება „მაღალი კულტურა“ მიანიშნებს ვერტიკალურ მიმართებაზე, რომლის ფარგლებშიც „მაღალი“ სოციალურ სტატუსსაც გამოხატავს და ესთეტიკურ ღირებულებასაც. კულტურის ამგვარი გაგება ელიტისტურია და ემსახურება საზოგადოებრივი ფენების ურთიერთგამიჯვნას. საშუალო ფენების ელიტარული კულტურა მიუწვდომელი იყო გარეშე პირთათვის, რომლებსაც არ ჰქონდათ სათანადო განათლება. ამით ელიტა თავის სოციალურ სტატუსს ინარჩუნებდა. კულტურა როგორც საზოგადოების შემადგენელი ერთერთი სისტემა შეიძლება უფრო ფართოდაც იქნას აღქმული, თუ მასში პოპულარულ კულტურას, კომერციულ კინოელოვნებასა და „მაღალი კულტურის“ საწინააღმდეგოდ მიმართულ სუბკულტურულ სისტემასაც ვიგულისხმებთ. მეოცე საუკუნის სამოციანი წლებიდან დაიწყო მაღალსა და დაბალ კულტურებს შორის ზღვრის წაშლა, კულტურა კარგავს საზოგადოების ელიტარული ფენების საკუთრების სტატუსს. კულტურის ცნების გაფართოებაში განსაკუთრებული წვლილი სწორედ კულტურის კვლევებს მიუძღვის.

უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა კულტურის (უნივერსალური, ეთნოგრაფიული) გაგება, რომლის ფარგლებშიც კულტურა მოიცავს ყველაფერს, რასაც ქმნის და აკეთებს ადამიანი, სახელდობრ, სიმბოლურ ქმედებებს, ყოველდღიურ რიტუალებს, ზნეობას, მრწამსს, ხელოვნების ნიმუშებს (არტეფაქტებს), სოციალურ ინსტიტუციებს, მედიებსა და ტექნოლოგიებს. კულტურის სწორედ ამგვარი უნივერსალური გაგება უდევს საფუძვლად ისეთ შესიტყვებებს, როგორებიცაა პოლიტიკური კულტურა, კვების კულტურა, თამაშის კულტურა, ღვინის კულტურა, დიალოგის წარმართვის კულტურა და ა.შ. საქმე ეხება სწავლის შედეგად შეძენილ უნარებს, ქცევის ფორმებს, კულტურულ სოციალიზაციას. თუ ყველაფერს კულტურად მივიჩნევთ, მაშინ კულტურის კვლევის ობიექტად შეიძლება იქცეს ადამიანთა ცხოვრების ყვე-

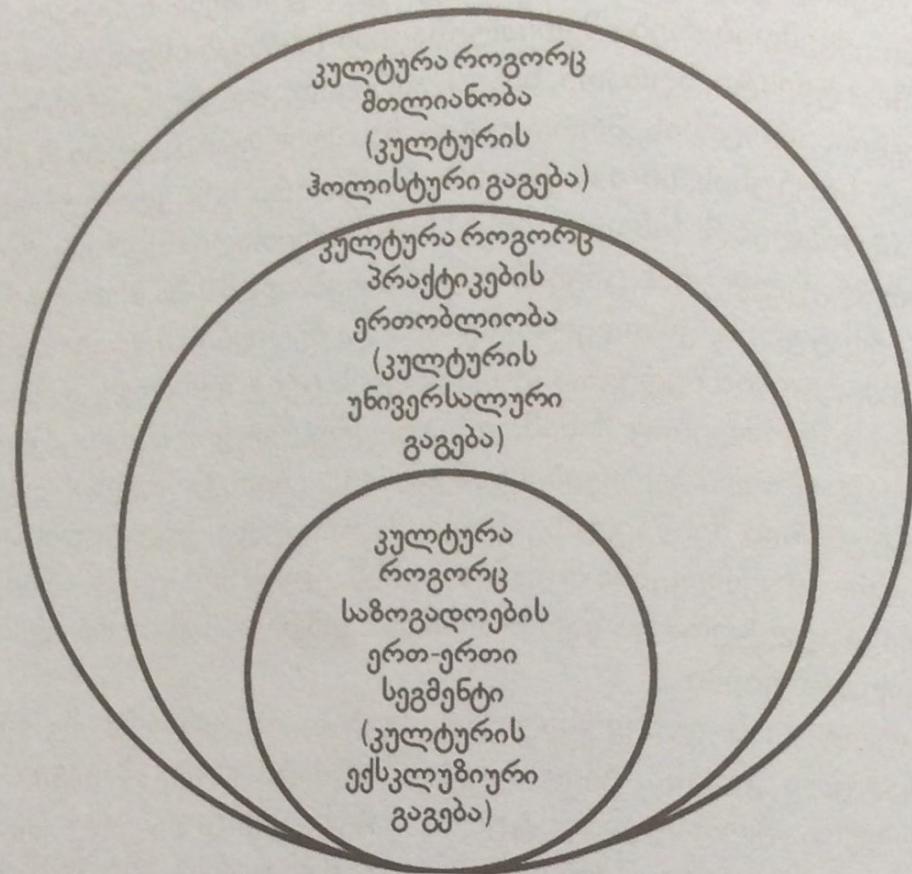
ლა სფერო – სათამაშო მანქანებიდან ნაგვამდე, საპარლამენტო დებატებიდან დაკრძალვის ცერემონიებამდე. ყველა ამ სფეროს აქვს რეპრეზენტაციის¹⁰ განსაზღვრული ფორმები, რიტუალები, ისინი ექვემდებარება მედიალიზაციას (ასახვას სხვადასხვა მე-დიაში – ტექსტი, სურათი, ხმა...). ამრიგად, კულტურა არის ხდო-მილების, პროცესის, პროდუქტის, მასალის ფორმალური მხარე. მეოცე საუკუნის 60-იან წლებში მომხდარი ე.წ. კულტურული გადატრიალების (ინგლ. cultural turn) ძირითადი თავისებურება სწორედ კულტურის ცნების გაფართოება და მასში პოპულარუ-ლი კულტურის, კინოხელოვნებისა და მედიების ჩართვაა. ამგ-ვარი მიდგომის შედეგად ყურადღების ცენტრში მოექცა ისეთი საგნები, რომლებიც მანამდე უგულებელყოფილი იყო. ძველი ეთნოგრაფიული კვლევებისგან განსხვავებით, რომლებიც უცხო კულტურების შესწავლისკენ იყო მიმართული, კულტურის თა-ნამედროვე კვლევების მიზანია, შეისწავლოს არა უცხო, არამედ ჩვენივე კულტურა და წარმოაჩინოს ჩვენ მიერ სამყაროს აღქმის თავისებურებები.

კულტურის უნივერსალურ გაგებას უპირისპირდება მისი აურატული გაგება. ისიც ძალზე ნორმატიულია. ამ გაგებით, კულტურა ტრანსცენდენტული, განსხვავებული, არაამქვეყ-ნიური რამაა, იგი უპირისპირდება კულტურის ინდუსტრიის ბანალურ პროდუქტებს, რომელთა ერთადერთი დანიშნულე-ბაც მასების გართობაა. კულტურის ინდუსტრიის ფარგლებში ხელოვნება სამომხმარებლო საქონლადაა ქცეული. კულტურის ამგვარ, აურატულ გაგებას ახლავს სევდანარევი და კრიტიკუ-ლი დამოკიდებულება მასობრივი კულტურისა და ტექნოლო-გიური პროგრესის მიმართ, რომლის წიაღშიც გარდაუვალია კულტურის ღირებული ასპექტების დაკარგვა და გაუფასურება.

კულტურის აღწერილი ცნებები არ არის ურთიერთგამომ-რიცხავი. ისინი შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც კულტუ-რის შრეები (იხ. გამოსახულება 2). კულტურული ფენომენების უმრავლესობის შესასწავლად უმეტესად არ არის საკმარისი მხოლოდ ერთი შრის გათვალისწინება. მთავარია, კულტურის

10 რეპრეზენტაცია (ლათ. *repraesentatio*) – ფართო გაგებით: აზ-რის წარმოქმნის პროცესი, რომლის ფარგლებშიც რაღაც ახალი წარმოიქმნება. ვიწრო გაგებით: ვინმესთვის რაიმეს წარდგენა სხვა რაიმეთი.

შესახებ მსჯელობისას დავაზუსტოთ, კულტურის რომელ გაგებას / შრეს ვგულისხმობთ.

გამოსახულება 2. კულტურის შრეები

ზემოთქმულის საფუძველზე, კულტურა შეიძლება განისაზღვროს, ერთი მხრივ, როგორც პრაქტიკების, ტექნიკების, ტრადიციებისა და არტეფაქტების ერთობლიობა, და მეორე მხრივ, როგორც ფორმირებებისა და მედიალიზაციების ანსამბლი. აშკარაა, რომ ადამიანი ყოველთვის ცხოვრობდა და ახლაც ცხოვრობს სიმბოლურად გაშუალებულ სამყაროში: ნიშნები, ბერები, დამწერლობა, პიქტოგრამები, სურათები – სინამდვილის გამოსახვის ფორმებია, რომლებითაც ჩვენ შევიმეცნებთ ჩვენ ირგვლივ არსებულ სამყაროს და რომლებიც ხშირად განსაზღვრავს ჩვენს ქმედებებს. კულტურის მეშვეობით ადამიანები მნიშვნელობას ანიჭებენ სინამდვილეს. ამრიგად, კულტურა სინამდვილის ინტერპრეტაციის, გაგებისა და გააზრების საშუალებაა; მასში წარმოჩნდება, როგორ აღიქვამენ ადამიანები სამყაროს, როგორია მათი დირებულებათა სისტემა, მსოფლხედვა და აზროვნება. თუმცა კულტურული პრაქტიკები და მათ სა-

კულტურის კვლევების შესავალი

ფუძველზე შექმნილი სიმბოლური წესრიგი არ არის ზედროული და უნივერსალური. ისინი შემთხვევითი და დროებითია, რის გამოც კულტურის თანამედროვე კვლევებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კულტურული ფენომენების ისტორიულ, ძალაუფლებრივსა და კონსტრუქციულ ასპექტებს.